

ולא צפי קינוח. דלא בני ליה בקינות אלא מדיח ונח צבי...
ואין לרדף קינות: אין קינוח פס. להכשיר לאכלל בשר אחר גבינה: והוא פיקר ואינו לרדף קינות
אלא: אם כן קנמו בפת דקינות הפת תורה אור
שאלו כל הפה בניהם היא יפה: נימא
בית שמאי סוף. דלי בית הלל הדחה
בני ולא חזקו קינות: אף מדיח.
תרווייהו בעיני וקאמר רבי זירא
דקינות בין למר ובין למר בפת הוא:
וליתנייהו. במסכת עריות (פ"ד ופ"ה)
שכל קולי ב"ש ומומר ב"ה נשנו פס:
והוא סדין דהריווייהו בעיניו: בדשערי
לא. מפני שמספר כחור הפה והוא
נקשר יחד כשלוטפו לפיך אינו
מקנה: שער. נעשה כך ומדבק בחך
ודגמתו החסוד (ב"מ דף סה:) אשטר
משער תחבובת על העין: אקוסא.
קשה יותר מלחי וגם הוא מופקר
בחור הפה כשל שעורים: קמהא חמרי
וירקא. רכין הן: צין בשר לגבינה.
משמע שאלל בשר ורובה לאכול
גבינה: אפור לאכול גבינה. משום
דבשר מוליח שומן והוא נדבק בפה
ומלריך בטעמו: בשר שנין השיניים.
מי חשיב בשר שלל לאכול גבינה
מנו עד שישלטו: ששער עורו.
חלמא מיקרי בשר: אלא להא מילתא
הלא בר חמרא. לדבר זה אינו גרוע
מלחי כחומץ בן יין: למחר כי ששאר.
מעט לעט: פייר. הולך ורואה
קרקעותיו מה הן לריחה: משכה
איסורא. מולח סלע מפני שמקנה
ככל הרריך: פסחא דאופי. מאי
עליה שיהיה נוכח: קדמון. שאלרו
שהיא חרס רוחה נכחו בכל יום ויראה
מה יעשה: לנורא דבדקא. המים
יואלין חוץ לגדוהיהו ובחין לטעוף
פירוהו דרך פהם כשפפת האמה:
רמא קלא. הרים קול ונחם: חובה.
עדיפא ממנוה ולקמיה מפרש מלי
חובתייהו: מלוה. לטעם דברי
הכמים: אמלעיים. שטעלין בין
הכשיל לתכשיל בעלמא: מלוה לגבי
רשות חובה קרי לה. משום דחני
אמלעיים כהדיהו קרי לראשונה חובה
דלע"פ שאין אלא מלוה חסידות הן
אלל הרשות לקרות חובה: צין
כפלי. מתחמיהם לקבלם: קינסא.
אם טוחן שפלי עליהם וקסמין תחמיהן
למחן דלמר כלי הכה לאו כלי הוא
ולח"ל אין נטלין על גבי קרקע שפיר
דמי ולקמן מפרש משום דרוח רעה
סורה עליהן כשהן על גבי קרקע:
מפעפעין. אשטנ"ט מרכיז את הידים
ומבלעין בהן את זוהם הסביל:
סולת

אילימא בית שמאי אומרים מקנה ולא בעי
מדיח ובית הלל אומרים מדיח ולא בעי
מקנה אלא הא דאמר רבי זירא אין קינות
פה אלא בפת כמאן כב"ש אלא בית שמאי
אומרים מקנה ולא בעי מדיח ובית הלל
אומרים אף מדיח* הוי ליה מקולי בית שמאי
ומחומרי בית הלל ולתנייה גבי קולי בית
שמאי וחומרי בית הלל אלא בית שמאי
אומרים מקנה והוא הרין למדיח וב"ה אומרים
"מדיח והוא הרין למקנה מר אמר חדא ומר
אמר חדא ולא פליגי גופא אמר רבי זירא
אין קינות הפה אלא בפת והני מילי בדחימי
אבל בדשערי לא ודחימי נמי לא אמין אלא
בקריא אבל בחמימא משמר שמרי והני
מילי ברכיכא אבל באקישא לא והלכתא
יבבל מילי הוי קינות רבר מקמחא חמרי
וירקא בעא מיניה רב אסי מרבי יותנן כמה
ישהה בין בשר לגבינה א"ל ולא כלום איני
והא אמר רב חסדא יאכל בשר אסור לאכול
גבינה גבינה מותר לאכול בשר: אלא כמה
ישהה בין גבינה לבשר א"ל ולא כלום גופא
אמר רב חסדא אבל בשר אסור לאכול גבינה
גבינה מותר לאכול בשר אמר ליה רב אחא
בר יוסף לרב חסדא בשר שבין השניים מהו
קרי עליה ה"בשר עורנו בין שניהם אמר
מר עוקבא אנא להא מלתא הלא בר חמרא
לגבי אבא דאילו אבא כי הוה אביל בשרא
האידינא לא הוה אבל גבינה עד למחר (ה) עד
הישתא ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא
אבילנא ולסעודתא אחריתא אבילנא אמר
שמואל אנא להא מלתא הלא בר חמרא
לגבי אבא דאילו אבא* הוה סיר נכסיה תרי
זמני ביומא ואנא לא סירנא אלא חדא זימנא
שמואל למעמיה דאמר שמואל מאן דסיר
נכסיה כליומא משכח אסתורא אביי הוה סיר
נכסיה כל יומא ויומא יומא חד פגע באריסיה
דרדי פתכא דאופי אמר ליה הני להיכא אמר
ליה לבי מר אמר ליה* כבר קדמך רבנן רב
אבי הוה סיר נכסיה כל יומא אמר היכא גינהו
כל הני אסתירי דמר שמואל יומא חד חזא
צינורא דברקא בארעיה שקליה לגלימיה
כרכיה אותביה בגוה רמא קלא אתו אינשי
סברוה (ג) אשכחתינהו לכולהו איסתרי
דמר שמואל אמר רב אידי בר אבין אמר רב
יצחק בר אשיי' מיסראשונים מצוה ואדרונים
חובה מתיבי מים ראשונים ואדרונים חובה
ואדרונים חובה אמר קרי לה גופא מים ראשונים
ואדרונים חובה אמר רבין ב"ש על גבי קרקע
סאי בינייהו איכא בינייהו קינסא מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין
בצונן אדרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שחמין מפעפעין את הידים
ואין מעבדין את הוזהמא: מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין
בצונן: אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי לא שנו אלא שאין היד
סולדת

ולא צפי קינוח. דלא בני ליה בקינות אלא מדיח ונח צבי...
ואין לרדף קינות: אין קינוח פס. להכשיר לאכלל בשר אחר גבינה: והוא פיקר ואינו לרדף קינות
אלא: אם כן קנמו בפת דקינות הפת תורה אור
שאלו כל הפה בניהם היא יפה: נימא
בית שמאי סוף. דלי בית הלל הדחה
בני ולא חזקו קינות: אף מדיח.
תרווייהו בעיני וקאמר רבי זירא
דקינות בין למר ובין למר בפת הוא:
וליתנייהו. במסכת עריות (פ"ד ופ"ה)
שכל קולי ב"ש ומומר ב"ה נשנו פס:
והוא סדין דהריווייהו בעיניו: בדשערי
לא. מפני שמספר כחור הפה והוא
נקשר יחד כשלוטפו לפיך אינו
מקנה: שער. נעשה כך ומדבק בחך
ודגמתו החסוד (ב"מ דף סה:) אשטר
משער תחבובת על העין: אקוסא.
קשה יותר מלחי וגם הוא מופקר
בחור הפה כשל שעורים: קמהא חמרי
וירקא. רכין הן: צין בשר לגבינה.
משמע שאלל בשר ורובה לאכול
גבינה: אפור לאכול גבינה. משום
דבשר מוליח שומן והוא נדבק בפה
ומלריך בטעמו: בשר שנין השיניים.
מי חשיב בשר שלל לאכול גבינה
מנו עד שישלטו: ששער עורו.
חלמא מיקרי בשר: אלא להא מילתא
הלא בר חמרא. לדבר זה אינו גרוע
מלחי כחומץ בן יין: למחר כי ששאר.
מעט לעט: פייר. הולך ורואה
קרקעותיו מה הן לריחה: משכה
איסורא. מולח סלע מפני שמקנה
ככל הרריך: פסחא דאופי. מאי
עליה שיהיה נוכח: קדמון. שאלרו
שהיא חרס רוחה נכחו בכל יום ויראה
מה יעשה: לנורא דבדקא. המים
יואלין חוץ לגדוהיהו ובחין לטעוף
פירוהו דרך פהם כשפפת האמה:
רמא קלא. הרים קול ונחם: חובה.
עדיפא ממנוה ולקמיה מפרש מלי
חובתייהו: מלוה. לטעם דברי
הכמים: אמלעיים. שטעלין בין
הכשיל לתכשיל בעלמא: מלוה לגבי
רשות חובה קרי לה. משום דחני
אמלעיים כהדיהו קרי לראשונה חובה
דלע"פ שאין אלא מלוה חסידות הן
אלל הרשות לקרות חובה: צין
כפלי. מתחמיהם לקבלם: קינסא.
אם טוחן שפלי עליהם וקסמין תחמיהן
למחן דלמר כלי הכה לאו כלי הוא
ולח"ל אין נטלין על גבי קרקע שפיר
דמי ולקמן מפרש משום דרוח רעה
סורה עליהן כשהן על גבי קרקע:
מפעפעין. אשטנ"ט מרכיז את הידים
ומבלעין בהן את זוהם הסביל:
סולת

סעיף ב:
א ג מיי' שם הל' כה
סוד ש"ע י"ד ס'
סעיף ח:
יב ד מיי' שם הל' כו
סוד ש"ע שם סעיף ב:
יג ה' מיי' שם הל' כה
סוד ש"ע שם סעיף ח:
יד ו מיי' פ"ז מהלכות
נכרות הל' ב סג'
עין כו סוד ש"ע ח"ח
ס' קמ סעיף ח [ובכך
אלכס עוד נכרות ס"ח
דף מד.]:
טו ז מיי' שם י"ג
כסגרות ובכ"מ סג'
ס' קמ סעיף ח' ס'
סעיף ח:
יז י מיי' שם הל' כו:
יח יב ל מיי' שם סג'
ס' קמ סעיף ח' ס'
סעיף ב:
יט יג מיי' שם סג'
ס' קמ סעיף ח' ס'
סעיף ו:
כ ד מיי' שם סעיף ח'
ס' קמ סעיף ח':
שיטה מקובצת
[ח] אתו אינשי סברה
אמר אשכחתינהו
לכולהו:
הנהות הב"ח
(ב) ב' למחר כי סתמא:
(ג) שם סברה אמר
לשכחתינהו:
מחלן עד שמע אין זה
מדברי הכותב כי סתמא
גלין ועשו הסוברים
ובתורה כתיב. מלכ"מ
סולת
(ח) אולי י' נשמח כבוד וסטי מיל ללע"ה

שנויי גוססות

ה"ב. נכחי אחד נוסף בסוף ההגנה ורבינו הא"י ו"ל כתב בשמחה נרש פי' בשמחה ליהוי מן דעביר נמי אחרונים ברכת נטילה או ברכת רחילה או ברכת שטייה לנפש הוא נטילתו משמע דקפידא ליה לקבל למנכר לחוד הוא דלחיה שהו יבדק עליהם ולא האחרים.

מקורות וצינונים

שנצטוונו בו ע' נק' מ"א ה"ג ומה"מ שרש א ורמב"ן שם, וע' רמב"ן ר"פ קדושים שני (שופטים י, יא). ומ"מ אחרונים בו ש"ע מ"י קפ"א ס"ו. ולפיכך חייב בו ע' מ"א וז"ל ה"ב. רב"ב, על רחיצת ידים ע' רש"י במשמרת הנית ע"ה הטעם. וע' ר"ן מולין פ"ה (ל) מ"ג ע"ו. שם, וכן אמרו בו ע' רבנו מנחם כה"ק. שם, בחבורת בתמ"ד, ע"ג.

רבנו מנחה (ד"ה מ"ט), יש שהגאונים בו שאלתם פ' יתרו. וע' מאורות עמ' קפ.

שם, דהא אפשר בו כ"כ המאורות עמ' קפ"א טעם ד' רה"ג.

הגמ"י [ג] פראב"ה ס"י קה"א ופי' אף קה, וע"ש ס"י קמה.

שם, ואומר ר"י בו מור"ח ס"י אלו דברים, ע"ג.

שם, אין אנו צריכין בו ש"ע מ"י קפ"א ס"י.

רמ"ך, המברך בו ע' רש"י מנה"כ ר"ח ש"א מ"ש מה. וע' שני"ל ס"י קמה.

כס"מ (ד"ה מ"ט), ור"ע גאון נקיר על פסוק, ע"ג. שם (ד"ה תנן הלא"ד), שבה"ג סוכר בו כ"ה כה"ג דין לטון רבנו. וע' מרדכי רמז ר"ח מ"ש בשם כה"ג וע' או"י ע"ב.

ה"ג. נטילת ידים בו ש"ע ר"י קנה. ופירות בו ש"ע מ"י קנה ס"ה.

רבנו מנחה, אבל בו חובה ע' מלח"ס ספ"ט.

שם (ד"ה ובל), דבארמ"ן התם לא כל בו ע' פ"ד ק"ש א"י ומש"י שם.

שם, אמרו התם ע' פ"ו סוכה בהגמ"י [ג].

שם, שמוחר לברך בו ע' פ"ו פתלה ה"ד נרננה מנחם והר"ה ד"ה כשנטל ומש"י שם.

כס"מ, וכתב סמ"ג בו שם, וכן כתיב הניח טעם זה בשם תוס' מולין קה.

כד"ה מ"י, ובשם הרשב"א כה"ה א' טעם אחר.

3

כתב רבינו שזו מצות חכמים וכו' משום דס"ל ו"ל כמו שכתבו התוספות מלוא לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך פי' דלמסקין ליה קרא ללא דרשה גמורה היא וגם רש"י כתב דלמסקנתא בעלמא היא וכו' אין לנצח בן לרצה טעמא משום דלמלא לשמוע דברי חכמים: ומה שאמר בין לקיש בין לתפלה: ומ"מ אחרונים אין מברכין עליהם. כן כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים (ל"ג ע"ב): בשם רבני דרפ"מ ורב עמרם גאון: כתב הרב"ד אני שמעתי בשמושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכת על רחילת ידים וכו' ופי' רש"י דברים נכונים הם שהרי חכמים דרשו אה שמייהם מפסקו והתקדשתם והייחוס קדושים וכן אמרו ידים מוהמות פסולות לברכה ובאמת וצביאור אה אכל דבר שיש בו ווהמא לר"ך לנכך על רחילתם ומה אכל דברים יבשים אין טעוין ברכת שאינם אלא משום רפואה וכן חכמי צבורי ועקר עכ"ל. והנה התוספות בפרק כל הבשר (ק"ה) כתבו שבה"ג (ברכות ספ"ו ד"ט ע"ג) סובר דאין טעוין ברכת. דברי הלכות גדולות הם דברי קבלה. ורב עמרם כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחילה ולא בלשון שטיפה וכן

שזו מצות חכמים היא שנצטוונו בתורה לשמוע מהן שני על פי התורה אשר יורוך וכו'.

ומ"מ אחרונים [ג] אין מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה ולפיכך חייב אדם להזהר בהן יתר: ונטילת ידים בין תבשיל לתבשיל רצה נוטל. ופירות רצה אינו נוטל. אין צריכין נטילת ידים לא בתחלה ולא בסוף. וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח: ר"ך לנכך על רחילתם ומה אכל דברים יבשים אין טעוין ברכת שאינם אלא משום רפואה וכן חכמי צבורי ועקר.

סימן לדבר בשמחה נרש [מולין ק"ה]: ומ"ש שאינם אלא מפני הסכנה היינו שמה ימנא עיניו כמ"ש בסמוך: ומ"ש ולפיכך לר"ך להזהר כדלמרינן [מולין ט:]: חמירא כגמלא מאיסורא: ג נטילת ידים וכו'. גריתא פרק כל הבשר (ק"ה): ולמרינן התם בגמרא דהני מילי בין תבשיל של בשר לתבשיל של בשר או בין תבשיל של גבינה לתבשיל של גבינה חובה. וינהו: וכמה סמ"ג (ה"ל ע"ג): ובנטילה שעוין בין גבינה לבשר אין טעוין ברכת שאין זה אלא הכשר לכילה ענין ויקור חלב ומליחת בשר: וכל הנוטל ידיו וכו'. [ס"ג ק"ו]. אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא לא אמרו נט"י לפירות אלא משום נקיות סבור מינה חובה הוא לליבא הא מלוא אינא א"ל רבנא לא חובה ולא מלוא אלא רשות ופליגא. דרב נתמן דלמר רב נתמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ופסקו רבינו כרב נתמן דמתרא הוא, ואע"ג דרבנא אמר רשות לאו אליבא דנפשיה אמריה אלא לפרושי מילמיה דרבי אלעזר ולענין דינא חפשה דרבך נתמן ס"ל. ועוד דלוקימנא בפרק אין דורשין (ט"ז): הא דתנן התרומה והבכורים שטעוין

רבנו מנחה

ג בין תבשיל לתבשיל רשות וכו'. שלא תקנו אותה חכמים אלא משום נקיות. וה"מ בין תבשיל לתבשיל אכל בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה חובה. הכי אימא בפרק כל הבשר (ק"ה): ופירות של חולין וכו'. ללא תקנו חכמים נטילה אלא לפי' לא. כדאימא בפרק אין דורשין: וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. [ל"ג] ונטילת ידים לא תבשיל לתבשיל רשות וכו'. ומה שאמר בין לקיש בין לתפלה: ומ"מ אחרונים אין מברכין עליהם וכו'. דענין אחר סעודה אינה אלא מפני הסכנה, כלומר מלח סדומית ומשום הכי לא בעו ברכה, ואם כך עובר על לא תשא. ובפרק גמלא מהלכות אלו (ה"ד) הוסיף הרב ציבור עניניו זה. ע"כ מפרק אלו דברים (ע"ב). ובענין מים אחרונים יש מהגאונים שקובעים לומר שאם אכל דבר שיש בו ווהמא כגון דבר שאינו קרב לגבי מוצא שהוא פסול לברכה עד שיעורל ידיו. ור"ך לנכך על רחילת ידים או שטיפת ידים. ודוקא אורח שמברך ברכת המזון. אך רבינו הא"י הסכים שלא לנכך. דהא חפשה בלא נטילה כגון בשאר מילי דעבידי לעצורי ווהמא ומשום הכי אינו מברך ללא. וכן עמא דרב:

לחם

פ"ו ב ומים אחרונים אין מברכין עליהן. הלא"ד ו"ל בהשגות עשה פשרה ואמר כשיאכל תבשיל ודבר שהוא מזהם את הידים יברך מפני שהידיים מוהמות פסולות לברכה וכדנקפא לן מקרא דוהייחוס

הגהות מיימוניות

קמא דעירובין ופרק כל הבשר אכל אנו אין אנו צריכין לנטול מים אחרונים מי שאין לו ידים מוהמות שיהא לר"ך לנטול אחר ברכת המזון. מיהו אדם שהוא איסטניס ורגיל לנטול אחר שיעורלו לר"ך לנטול קודם ברכת המזון דומיא דשמן דלמרינן פרק כ"ד מברכין אין דרגילין במשחה משחה מעכב לן, אכל בלא כה"ג אין לר"ך לנטול ואע"ג דילפינן מקרא דומיא דשמן כדפירש"י:

מגדל עז

רחילה באותה עשה תכרו דהיינו נטילה ראשונה דלמרינן פירקא קמא דסוטה (ד:). שנושאן אכל באחרונה משפילן דכענין למומר קמא דר"ן: ג. נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל בו עד בין בסוף. פרק כל הבשר: וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. פרק כל הבשר ופרק אין דורשין וכמה מקומות היא

הגהות הרמ"ך

ה"ב. ומים אחרונים אין מברכין עליהן. ה"י אכל המברך ברכת המזון מברך עליהם דהא אסמכתו רבנן קמא דר"ן מים ראשונים מוהמקדשתם כדאימא בסוף אלו דברים (ע"ב). וכן פסק רבנו יעקב ו"ל:

הג"א

ואמר אב"י שם דממים אחרונים לא נפטרו בתמנה משום דחובה משום מלח סדומית דמפרש ר"ח בר אשי שם, ואי ליכא טעמא דמלח סדומית או פטורין בתמנה ממים אחרונים כמו ממ"ה, אכל בלא מלח סדומית כמ"ה כמו ממ"ה. וכן מ"י הר"ה"ש כבבא ה"ל בספ"ה דברכות סוגי' דמולין ק"ה. וכ"כ (רי"ן) (רי"ו) (נ"ט) (מ"ו): וכו' בר"מ ח"ג נ"ו. וכן עיקר: (פי' קפ"א ס"ג ט, יב).

ה"ה

ופירות בו. [ג] השו"ע ותבשיל מתמים והם נגזרים דיו כפירות ותבשיל בו. ר"ל ד"ד פירות אלא כל שאינו פת כמ"ש דפי"ב דמגינה [מ:]: ומברכין: וכל הנוטל בו. כר"י [קו]. ודגויה דפי"ב דמגינה [מ:]: ומיהו:

רבנו מנחה (ד"ה וכל הנוטל), וליתא בו אבל ודאי בו. [ג] רמ"ה, ודוקא שטעלן במורת חיוב אכל אה טעלן משום נקיות אלא הי דיו נקיות מותר חוס' דמגינה שם

אין מברכין בו. ועומ' דמולין ט"ז [ק"ה]. ד"ה מים בו ואסמכתא בו וכה"ג בו. וכ"כ ה"ה"ש פ"ה דברכות [מ"ו] [והרמב"ם]. ועומ' דשם כ"ה ב' ד"ה חובה בו. והרבה חולקין ועברא"ד ות"ה [שער ה] ורמ"ש וטור: הגמ"י [ג], אבל אנו אין אנו צריכין בו. משום דמלח סדומית אינו מלח ניטיל. חוס' כפ"ק דעירובין ופס"ה דברכות וערמ"ש: שם. ואע"ג דר"ה התם מקרא אסמכתא הוא כמ"ש על שמי' דרשו את שמי' מפסקו אחר והתקדשתם והייחוס קדושים וכן אמרו ידים שהן מוהמות פסולות לברכה ובאמת ובכורו אם אכל דבר שיש בו ווהמא לר"ך לנכך על רחילתם ומה אכל דברים יבשים אין טעוין ברכת שאינם אלא משום רפואה וכן חכמי צבורי ועקר עכ"ל. ואני אומר כי רבותינו בעלי התוספות ו"ל [מולין ק"ה]. שם כה"ה: והר"מ מקו"י הסכימו שלא לנכך כלום כר"מ ו"ל והרב רבי יונה ו"ל כן הקיים והפירו על מדותיו והיה אומר בקימיו בשמחה נר"ש כלומר כל מי שברך עליהם נטילה או רחילה או שטיפה ואי שמחה הדבר מן המקרא דכתיב שרי ידיו וברכו את ה' כלומר כששאו ידיו בשם קדוש שזו היא

נטי' משא"כ צמעער וכל שכן צמולין באכילה דפירות דאמר רב נחמן הוטול דיו לפירות הרי זה מגסי הרוח אלמא דכוותיה ק"ל: כל פת שהמלח בו צריך נטי' באחרונה. כתב הראב"ד עשה זה כנגד מה שאמרנו בגמ' כיון מיכל מאי ואל' לא. כ"ס וחיי ראשי קלקל עליו את הלשון עכ"ל. ואפי' אמר שחס נסתח ספרנו למיתות קשה מנכ' לרבינו דפת קשה למה לא הזכיר דין כל מילחא המחזקת דפרק כל הבשר (קה) ובסוף פ"ק דערוצין (יז) ח"ל רב אחא זריה דרבא לרב אשי כל מילחא מאי ח"ל לא מצינא. ופרש"י: כל מילחא מדד מלח פתו וימודו צעומר וכלו צעומרא, מאי צריך לטול אחריו או לא. ועוד מה היתה השגה הראב"ד כתב עשה זה כנגד כיון מיכל והשיג עליו קלקל עליו את הלשון שאין דין שכתב רבינו דומה לדין מילחא כולל. אלמא אם נאמר שעלה על דעתו של הראב"ד שרבינו היה מפרש כיון מיכל מלשון אכילה כלומר אכל פת שהמלח בו וזה דומק וזכר ואפי' בלשון הספרים ולגרוס כל את המלח צריך נטי' באחרונה, וכמו שכתב דפרק כל הבשר ובסוף פ"ק דערוצין וכן מלאחי בפרק מונה שכתב בו כל את המלח, קשה אם כי מה היתה כוונת הראב"ד בזה. ואפשר לומר שמשגו שהיה לו לכתוב מדד את המלח ולא כל את המלח שהוא לשון גמלי מוכן לכל, וזו איהו השגה דלשנא דגמרא נקט וגם לשנא דקתא הוה וכל בשליש (ישעי מ): ומ"ש או מלח שטבעו וכו' משום דהיכא למימר באי' דמשתכח מלח סדומית שקדום קרובה להס אכל בשאר חילתו לא חיישינן ובעלי הגמרא עליו צבבל משמע דהוה ישישי להכי לך כמז' או מלח שטבעו כמלח סדומית: ובמחנה פטורים וכו'. משנה ספ"ק דערוצין (יז) ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עליה מכל מקום

*** כל את המלח צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא ומפני זה חייבו לנטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח. ובמחנה פטורין מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודין במלחמה וחייבין באחרונה מפני הסכנה: ד עד היכן נטילת ידים**

ופטורין מנטילת ידים ומדמאי ומלענד ובגמרא (יז) אמר רבי לא שנו אלא מים ראשונים אבל אחרונים מוכה: ד עד היכן היא נטילת ידים וכו'. זריחא פרק כל הבשר (קו): ח"ר נטילת ידים לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק לקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר עד כאן לחולין זין לתרומה לתרומה לחומר' ורב ששח אמר עד כאן זין לחולין זין לתרומה לקולא ואמר רב הירש דרבי אמר ור' מישא בר זריה דרבי' צל כשמואל קבירא להו. ופרש"י לחולין עד הפרק השני שבאמצע האצבעות, לתרומה עד הפרק השלישי שהוא צבב היד, לקידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון שהוא מצור היד והכורע, ע"כ לחולין מראה היה זידו כמו שפירשתי, ולפי זה עד סוף האצבעות קבירא לחולין לדעת שמואל שמתמיר יותר מכלל. אבל הר"ף (ברכות ס"ה) גורס בזריחא לחולין עד (לפרק) [לפקק] וכתב וסוקקא עד לפרק זין לחולין זין לתרומה, ופירש רבינו יונה דבהכי פליגי אמוראי שרז גורס עד (לפרק) [לפקק] ומשום הכי קאמר דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שזולטים שבאדם כחפף באצבעותיו ולתרומה ולקידוש ידים עד הפרק דהיינו סוף היד ורב ששח מקל יותר לתרומה נמי סגי עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין ושמואל גריס צבבלו לפרק ומשום הכי קאמר ללא שגא זין לחולין [זין] לתרומה צבבלו עד סוף היד והא דלא ערביניהו בזריחא משום דחדא חדא שמעיהו ורגסיהו. ורבינו כתב סתם עד הפרק ואין דנדביו הכרע אלא שיש לנו לומר דמקמתא כשיטת הר"ף רביה אמרה דקבר עד הפרק היינו סוף היד מקום מצורה עם הורוע:

ההס' : ובמחנה פטורין מנט' וכו'. פי' מחנה היואל למלחמה אפילו מלחמת הרשות. וכתב (רש"י) [רש"י] שסתם מלחמת הרשות הוא ממלחמת יהושע ואילך שהיא היתה מלחמת מלחמה. וענין זה הוא אחד מארבעה דברים שפטרו במחנה. הכי איתא בפ"ק דערוצין (יז). מיהו דפרק מי שהולארוהו (מח). משמע דכי היכי דפטורין בהליכות או צעמים במחנה הכי נמי פטורין. וזוהרם וכן הסכים הר"ם בפ"ו מהלכות מלכים (ה"ה): ד עד היכן נטי' עד הפרק. כלומר פרק שלישי שהוא סוף האצבעות המחזקת לכף עד ו"ל דרוקא לתרומה אכל לחולין קמי ליה עד פרק שני ולא פרק ראשון שאינו יכול להכפף בלא השני אכל השני יכול

מנה שאמרו בגמרא כיון מיכל מאי וחיי ראשי קלקל עליו את הלשון, כלומר שפולטו לשון כיון מיכל לשון אכילה ואין פירושו כן אלא לשון מדידה. וזדאי שאין לגירסא זו דנדביו רבינו ז"ל עיקר ועיקר הגירסא כל המלח צריך וכו': או מלח שטבעו וכו'. כלומר אפי' שבזמן הזה אין לנו לחוש למלח סדומית מכל מקום נחוש למלח שטבעו כסדומית:

הגהות מיימוניות
[ד] פרק שלישי דהיינו כל פילול האצבעות כשמואל דפסיק רבי אמר ורבי מיישאש זריחא דרבי' כותיה ודלא כרב ששח דמני לקולא ע"ש בתוספות (חולין קו): ובספר התרומה (פי' ש-עח) ובס' המל':

מגדל עז
מפני שחלה רע וקשה נעצתה כל כך עד שנקראה סדומית כי במקומות שמתמא את העינים ואינה סדומית משא אלא שנקראה כן בכעיה על שם חזקה ורוע טבעה ולקח זה הלשון לשני ענינים האחד שהוא לשון מקרא מפורסם וכל בשליש עשר הארץ והשני לרמזו מקום מלאו צבבלה פרק כל הבשר: וענין המחנה סוף פרקא קמא דעירוצין כמנהגו בכמה מקומות וזה ממעלה החבור כמו שהקדמתי כ"ל:
ד. עד היכן נטילת ידים עד הפרק. פי' כל הבשר ורבי' ידים (פ"ב מ"א) ועברין פי'

כשמואל. וזהו וי"א שכתב. וכו' ה'תוס' שם ד"ה אמר. אכל בשם ר' אבהו פי' דפרק לחולין עד סוף קשרי אצבעותיו. וז"ל כי קיימא לן כשמואל הוא עד הקנה כס' הראשונה. אכל תוס' שם דמו אותה מגמרא דערבין [יט]. וענין תוספות במחנה ל"ו א' ד"ה קיבורת. אכל הר"ף [ברכות פ"ה, דמ"א] גריס צמולין עד הפקק. והוא סוף קשרי אצבעותיו, ונקידוש ובתרומה עד הפרק, והוא עד הקנה. וכי קייל כשמואל לרין צמולין גם כן עד הקנה. ומלכות דרב גורס צמולין עד הפקק ורב ששח גם בתרומה ושמואל גריס צבבלו עד הפרק, ועמרי"ש שם. והוא ס' ראשונה. ועמרי"ש שם [ד"ה ח"ר] שא"ל לפרש עד פרק ראשון שנקשרי אצבעותיו, א' שהוא דבר מועט, ועוד שלא היה הגדול להס. בשלמא לפרש"י טעם מ"א ב' פרקים ומגדל פ"א, ע"ש. ושטה אחרת לרמב"ן דנדביוחא ה"ק דתרומה עד פרק ב' שבאצבעות וצמולין עד סוף קשרי אצבעותיו וכו' גריס ורבינו [ברכות פ"ה ה"ב] בשם רב נטילת ידים לתרומה עד לפרק ולחולין עד סוף קשרי אצבעותיו. וכ"מ בגמרא [חולין קו]: שאמרו המירו מפה כו'. וכו' הרא"ה [בבב"ה שער א] והירושלמי. ומ"מ לדינא ס"ל כפי רש"י ותוס'. וגי' הספרים כמ"ש בפר"ט ורבינו [ברכות פ"ה ה"ב] בשם רב נטילת ידים לתרומה עד לפרק ולחולין עד סוף קשרי אצבעותיו. וז"ל דברי הר"ף בן. והשם ס"ל לר"ף כס' האחרונה. אכל הראשונה השיג עליו ואמר יצאה כו' ואין ליה ממפה דתתם הטעם שהענין ורזין הס. ופי' דה"ק בירושלמי לתרומה עד הקנה ולחולין עד סוף קשרי אצבעותיו וכן בגמרא עלו אמר רב ע"כ כי גם כן כמו בירושלמי וממיר צב"א פרק יותר צמולין כמו לתרומה ובתרומה כמו לקידוש ושמואל מתמיר יותר בשניהם כמו לקידוש. ח"ש זין כו' לתרומה. דלפרש"י אין שום

מנוח בפרק אמר להם הממונה (ג) ואיתא נמי דפרק אין דורשין (יח): כל את המלח בו צריך נטי'. פי' כל מדד כמו וכל בשליש (ישעי מ) כלומר אם מדד המלח עלמו צריך נטי' באחרונה כלומר אחר סוף המדידה. וה' [דברי] ק"ו ומה מי שאוכל תבשיל או דבר שהמלח מעורב בו שאינו נוגע במלח עלמו צריך נטי'. מודד שנוגע במלח עלמו לאו כל שכן. לשון הגמרא שלישי פ"ק דעירוצין (יז) כיון מיכל מאי כלומר צריך נטי' או לא ומשני כל שכן לר"ך דכדנבין. ויש נסתחו שכתוב בהס כל פת שהמלח בו וכו' והראשונה עיקר: פירושו מלח סדומית פ"ש דפרק לא יחפור (כ): שהיא מלח עזה וקשה כאבן. והכי משמע מסוגיה

מנוח
מנוח בפרק אמר להם הממונה (ג) ואיתא נמי דפרק אין דורשין (יח): כל את המלח בו צריך נטי'. פי' כל מדד כמו וכל בשליש (ישעי מ) כלומר אם מדד המלח עלמו צריך נטי' באחרונה כלומר אחר סוף המדידה. וה' [דברי] ק"ו ומה מי שאוכל תבשיל או דבר שהמלח מעורב בו שאינו נוגע במלח עלמו צריך נטי'. מודד שנוגע במלח עלמו לאו כל שכן. לשון הגמרא שלישי פ"ק דעירוצין (יז) כיון מיכל מאי כלומר צריך נטי' או לא ומשני כל שכן לר"ך דכדנבין. ויש נסתחו שכתוב בהס כל פת שהמלח בו וכו' והראשונה עיקר: פירושו מלח סדומית פ"ש דפרק לא יחפור (כ): שהיא מלח עזה וקשה כאבן. והכי משמע מסוגיה

הגהות
ג. כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה. זו היא הגירסא במקלס ספרי רבינו ז"ל. וראיתי ספרים אחרים שכתוב בהן כל המלח צריך נטילת ידים וכו' וכן היה גורס דנדביו בעל מגדל עז. ובספר אחר י"ן מנאל גירסא אחרת אכל המלח צריך נטילת ידים, ונראה שכן היה גורס דנדביו הראב"ד ז"ל ומפני כך כתב בהשגות ואמר עשה זה כנגד

ובמחנה פטורין. [ג] השו"ע מי שהיה נמדד או במקום סכנה ואין לו מים פטור ממניין למד מספ"ק דערוצין [יז] ד' דברים כו'. ואינו מוכרז, כמ"ש הר"י יונתן שם דוקא מחנה היואל למלחמה אפילו רשות אכל שירא ההולכת במקום לוקח ל"ו זין שירא ד' דברים אלו כדון יחיד העומד בכניו, ע"כ וכמ"ש בגמ' [יז]. ובמ"ש בתוספתא (פ"ק) [פ"ק] דערוצין [ה"ד] אהליס שבשיריה מייבין בעירוב שמתנה פטורין מן העירוב. ור"ל מחנה היואל למלחמה, כמ"ש המ"מ פ"א שם [ה"ג] ואף לרמב"ן ורשב"א שלא כי למלחמה מ"מ כתבו דוקא בעשרה, ובמ"ש בירושלמי, ומ"מ פטור כפי היואלן עיקר. ואף להרמב"ם [שם] שכי אפסכא שמתנה מייב ושבשירא פטור כפי היואלן, מ"מ ס"ל דהולכי דרך מייבין ולא פטור אלא למלחמה. ובמ"ש ד' מילין כו' ל"ש אלא לפניו. וז"ל להר"ך דכדנבין בירושלמי פ"ה דגירסא [ה"ג] לחלה וט"י ארס מהר"ך ז"ל מילין דה"א לפניו אכל להחירו כו' ומסקי שם דנדביו דמי ללחמיו. ועוד שם ר' אבינא מפסדו לתמריא הן לדחון משכחו ומסקין חילת נבין ודיכון ומתני על כל יומא. אלא שדעו דמקום סכנה ממלחמה דמי, וכו' תוס'. בערוצין כ"א ב' ד"ה מוטב, ח"ש [בשו"ע] נמדד או כו'. וז"ל הטור פי' שפ"ו הולכי מדברות פטורין מע"ס. דלא כבי' שנדחק שם לפ' דוקא שירא, ע"ש. ח"ד. עד הפרק. [ג] השו"ע. שיעור נט"י כל היד עד הקנה של ורוע וי"א עד מקום מיוצר האצבעות לכף [ה"ד] שיעור כו' וי"א כו'. פרש"י שם [קו]. ומסקנא דגמרא שם

ה"ג. כל את המלח כ"ה צבוב כה"י. וכן המונה ובקלמ' דפ"ו, וכו' מלשון ס' הנמים (אות ה ע"ט), וכלי' ובספרי רבנו י"ן ט"ס (ה"א מן הכר מולין), וכו' מפי רבנו מעט א"ף שנתח"ד העומק שם כל את שהמלח בו. ועי' ח"מ שכן גי' הנגי"ט נקלח כמ"י ובכמה: דפ"ט ובזבוב כמ"י הסגנות כל שהמלח בו [נקלח כמ"י הסגנות כל שהמלח בו את שהמלח בן, וכו' שטקט זה הי' לפני האכל מועד' (קה) ופירשה כל שכלל שום דבר שמתערב בו מלח, וכו' הרבד"ן מ"ה פי' א"ף מיב ע"ש. וכמה כמ"י אכל את המלח בו הונח צמולין א' מהדפ"י בשם ספר י"ן. נקלח כמ"י ובשאר דפוסים כל פת שהמלח בו, ועי' כמ"מ ול"מ.

ראב"ד
מחנה כל שהמלח בו כ"ה מחנה צבוב כמ"י הסגנות. כמ"י אחד כל את שהמלח בו, ועי' ילקוט שני"ב. שם, כיון מיכל. כמ"י אחד כל מילחא.

מקורות וצינונים

מלח סדומית פי' פ"ה אקו"מ הי"א כדכ"ו ומל"מ. שטבעו כטבע כו' ס' הנמים. ובמחנה כו' פ"ו מלכס הי"ג [וע' פ"א עור עירובין הי"ג נמי]. עור פי' קטף, וע' שו"ע פי' קנה ס"ט.
רבנו מנחם (ג"ה ובמחנה), מלחמת הרשות וכתב כו' פי' רפ"ה מלכס:
ח"ד. עד היכן כו' פי' שו"ע פי' קטף ס"ד. עד הפרק פי' מפלה ס"ד ה"ב ופט"ו ה"ה רבנו מנחם שם וס' ומש"כ שם וס'. כס"מ (פ"ד) פי' הי"ג, אלא שיש לנו לומר כו' כ"י מן ורבינו הרמב"ם קטומים.

